

M. I. LERMONTOV

UN EROU
AL TIMPULUI NOSTRU

Traducere de Al. Philippide
Prefață și cronologie
de Camelia Dinu

EDITURA CARTEX 2000

CUPRINS

<i>Prefață</i> (Camelia Dinu)	7
<i>Cronologie</i>	17
UN EROU AL TIMPULUI NOSTRU	
Cuvânt-înainte.....	25
PARTEA ÎNTÂI	
I Bela	29
II Maksim Maksimîci	68
JURNALUL LUI PECIORIN	
Cuvânt-înainte.....	81
I Taman'	83
PARTEA A DOUA	
(SFÂRȘITUL JURNALULUI LUI PECIORIN)	
II Prințesa Mary	99
III Fatalistul.....	180

PREFAȚĂ

În 1836, Lermontov începea să scrie un roman social-psihologic și de dragoste intitulat *Prințesa Ligovskaia*, ai cărui protagoniști erau un ofițer de 23 de ani, Grigori Peciorin, și fosta sa iubită, Vera, căsătorită acum cu un prinț infatuat și extravagant. Neterminat și publicat postum, în 1882, romanul reprezintă o primă încercare în literatura rusă de a unifica viziunea artistică a doi scriitori emblematici: Aleksandr Pușkin și Nikolai Gogol. De la Pușkin, Lermontov se lasă inspirat de figura lui Evgheni Oneghin, un tânăr aristocrat rus, sofisticat și educat, dar plictisit de viața sa și cinic față de convențiile sociale. Gogol îi insuflă interesul pentru descrierea vieții din Sankt-Petersburg, atenția la detalii și minuțiozitatea topografică. Lucrul la roman este întrerupt de primul exil al lui Lermontov în Caucaz, ca urmare a publicării poeziei *Moartea poetului* (1837), în care critica vehement societatea rusă meschină, acuzând-o de a fi complice la moartea lui Pușkin. În 1838, Lermontov începe *Un erou al timpului nostru*, în care transferă nu numai protagonistul din romanul neterminat (un tânăr ofițer blazat și introspectiv), ci și unele dintre motivele literare și tehnicile din romanul anterior (deziluzia, iubirea, destinul, starea de spirit a tineretului rus din acea perioadă, explorate cu ajutorul fragmentării narative și analizei psihologice). Astfel, după o primă încercare de a îmbina abordarea romantică cu descrierea morală, Lermontov creează un text inovator, situat la apusul tradiției romantice (pe care o ironizează într-o oarecare măsură): un roman psihologic și social, care reunește elemente de eseu, nuvelă, povestire, însemnări de călătorie și jurnal intim.

Un erou al timpului nostru a fost publicat în foileton, în revista *Otecestvennié zapiski*, în intervalul 1839-1840, și a atras atenția în primul rând prin compoziția originală. Este alcătuit din cinci părți inegale din punct de vedere cantitativ și narativ, care nu se condiționează cronologic. Există trei naratori în roman: naratorul anonim (un observator extern), Maksim Maksimîci (un căpitan, vechi prieten al lui Peciorin, martor direct al aventurilor acestuia) și Grigori Aleksandrovici Peciorin însuși, un tânăr ofițer. Naratorul anonim apare în mai multe ipostaze: călător, ascultător al unor povești picante și editor al manuscrisului lui Peciorin. Mai întâi, aflăm o amintire despre protagonist, prin ochii lui Maksim Maksimîci (capitolul *Bela*), apoi naratorul și Maksim Maksimîci îl întâlnesc pe Peciorin, care pleacă într-o călătorie spre Est și îl vedem pe Peciorin prin ochii naratorului anonim (capitolul *Maksim Maksimîci*), aflăm de moartea eroului (cuvântul-înainte la *Jurnalul lui Peciorin*) și, în sfârșit, prin intermediul jurnalului intim (*Taman*, *Prințesa Mary*, *Fatalistul*) pot fi reconstituite, pe baza unei narațiuni subiective, episoade din biografia lui Peciorin. Autonomia relativă a părților i-a făcut pe cititori să perceapă textul ca pe niște povestiri separate despre protagonist, și nu întâmplător: fiecare narațiune își trăiește propria viață, are propria structură și propriul punct culminant. În 1958, Vladimir Nabokov și fiul acestuia, Dmitri Nabokov, au realizat o excelentă traducere a romanului în limba engleză¹. Ediția conține și un cuvânt-înainte, semnat de Vladimir Nabokov, în care traducătorul explică importanța romanului, analizează figura lui Peciorin și comentează efectul special al structurii romanului: „Datorită compoziției în spirală, cronologia pare difuză. Poveștile plutesc, se desfășoară în fața noastră, apoi dispar în ceață și, după ce s-au îndepărtat, reapar într-o lumină diferită, la fel cum un călător are priveliștea celor cinci vârfuri ale lanțului muntos al Caucazului, dintr-un defileu. Iar acest călător este Lermontov, nu Peciorin“².

Strategiile narrative folosite (intercalarea, inconsecvența cronologică, fluctuația focalizării, retrospecția) au ca efect descrierea

¹ M. Lermontov, *A hero of our time. A novel*, translated by Vladimir Nabokov in collaboration with Dmitri Nabokov, New York, Doubleday, 1958.

² V. Nabokov, „Predislovie k «Gheroiu našego vremeni»“, în M.I. Lermontov, *Gheroi našego vremeni*, Moscova, Hudojestvennaia literatura, 1958, p. 5, <https://www.lib.ru/NABOKOV/Lermontov.txt> (accesat la 11.04.2025).

protagonistului din diferite puncte de vedere, care converg: impresiile schematice ale lui Maksim Maksimîci și perspectiva mai perspicace a naratorului-editor se suprapun în cele din urmă peste modul în care Peciorin se vede pe sine. În aceeași măsură, dispunerea non-cronologică a capitolelor și fragmentele de jurnal intercalate îl fac pe cititor să descopere gradual cotloanele sufletului lui Peciorin.

Dacă am respecta cronologia, ordinea capitolelor ar trebui să fie următoarea: *Taman'*, *Prințesa Mary*, *Fatalistul*, *Bela*, *Maksim Maksimîci*. Istorisirea începe însă cu capitolul *Bela*, în care naratorul anonim face cunoștință cu Maksim Maksimîci, un căpitan de armată în vârstă de aproximativ cincizeci de ani, un burlac amabil, simplu și onest, vechi prieten al lui Peciorin. Căpitanul îi relatează povestea de dragoste dintre Peciorin și Bela, o fermecătoare prințesă caucaziană. Deși cu un rol aparent minor în desfășurarea narativă, Maksim Maksimîci este în realitate un povestitor important, martorul empatic al aventurilor lui Peciorin. Simbol al stabilității și tradiției, căpitanul pune în mișcare mecanismul narațiunii și contribuie la dezvoltarea destinului protagonistului. Un rol etnografic deosebit îl are Maksim Maksimîci mai ales în capitolul *Bela* (înțelege limbile popoarelor caucaziene, le cunoaște bine obiceiurile și comportamentul). În următorul capitol, *Maksim Maksimîci*, naratorul anonim și căpitanul se întâlnesc cu Peciorin, dar acesta se comportă distant față de vechiul său camarad, dezamăgit de atitudinea tânărului. În același timp, naratorul anonim începe să fie intrigat de personalitatea enigmatică a protagonistului. În capitolul *Taman'*, Peciorin povestește despre aventurile sale într-un mic oraș de coastă, unde descoperă o bandă de contrabandiști. Deși se implică într-o serie de evenimente periculoase, reușește să scape nevătămat. În capitolul *Prințesa Mary*, protagonistul se află într-o stațiune balneară, unde curtează două femei, prințesa Mary (o tânără nobilă, frumoasă și inteligentă, care face parte din înalta societate moscovită) și Vera (o veche iubită). El manipulează sentimentele ambelor femei, generând suferință și conflicte. În cele din urmă, se duelează cu un rival, iuncherul Grușnițki, pe care îl împușcă. În capitolul *Fatalistul*, Peciorin discută despre destin și liberul arbitru cu un ofițer sârb pe nume Vulici. Acesta își testează teoria despre fatalitate și este ucis accidental, dar nu la periculoasa ruletă rusească la care joacă în competiție cu

Peciorin. De altfel, în persoana ofițerului sârb, Peciorin își întâlnește egalul: un om neînfricat, vanitos și demonic.

În ciuda întâmplărilor narate scenografic și cu suspans, centrul ideologic și narativ al romanului nu este biografia exterioară a personajului (viața și aventurile), ci lumea sa mentală și spirituală. Astfel, putem spune că tema principală a romanului o reprezintă contradicțiile din sufletul și comportamentul unui tânăr nobil din anii '30 ai secolului al XIX-lea. Alte teme care se împletesc în roman sunt dragostea, prietenia, natura și societatea.

Dragostea este prezentată ca o forță distructivă care aduce numai dezastre în viețile celor implicați. Femeile din viața lui Peciorin (Bela, Prințesa Mary și Vera) cedează farmecului și manipulării lui: Bela, o frumoasă și mândră prințesă georgiană răpită de Peciorin, devine victima capriciilor protagonistului și apoi a răzbunării lui Kazbici, un războinic și contrabandist cerchez; prințesa Mary suportă și ea efectele crudului experiment sentimental al lui Peciorin, care îi frânge inima; Verei, o fostă iubită, Peciorin îi face promisiuni și îi oferă speranțe false, menținând-o într-o stare de incertitudine și dependență emoțională.

Prietenia este privită cu inconsecvență și scepticism de către Peciorin, sugerându-se ideea că ființa umană este fundamental singură. Protagonistul și Maksim Maksimîci se despart pentru o lungă perioadă, iar jurnalul protagonistului rămâne în păstrarea căpitanului. În timpul unei întâlniri întâmplătoare, Maksim Maksimîci, bucuros de revedere, intenționează să i-l returneze autorului, dar Peciorin, care pleca în Persia, îl ignoră pe vechiul său prieten și nu se preocupă de manuscris.

Descrierile de natură sunt folosite pentru a intensifica momentele de tensiune și dramă. În plus, Caucazul, un ținut exotic și fermecător, cu o natură primitivă, cu peisaje montane aspre și sălbatice, reflectă natura interioară a protagonistului.

În ceea ce privește tema societății, pare că Lermontov condamnă societatea nobiliară frivolă și ipocrită care face ca oameni precum Peciorin să se simtă alienați. Eroul însuși mărturisește în confesiuni succesive că a devenit un egoist și un cinic pentru că a ales calea impusă de anturajul său și de societate. În contextul problematicii sociale, Lermontov dezvoltă un tipar de personaj emblematic în literatura rusă din secolul al XIX-lea, „omul de prisos“. Marcat de un

sentiment profund de inutilitate, Peciorin nu își găsește o direcție în viață, fiind incapabil să se integreze în societate. Deși este un critic al valorilor acesteia, nu reușește să găsească o alternativă viabilă. Acest tânăr, mult mai inteligent și mai subtil decât ceilalți, are totuși tendințe autodestructive. Prin intermediul lui, Lermontov indică simptomele unui fenomen social – cinismul, apatia și deziluzia tinerilor nobili, după eșecul Revoltei Decembriștilor din 1825, un eveniment tragic, care a reflectat dorința de reformă și schimbare în societatea rusă, reprimată rapid de autorități.

După apariția romanului, criticii ruși din tabăra democrată s-au concentrat asupra imaginii lui Peciorin, ca intelectual al anilor 1830, corelat, în viziunea lui A. Herzen, N. Cernișevski și D. Pisarev, cu predecesorul său pușkinian, Evgheni Oneghin. Ulterior, Peciorin va fi privit ca un tip anticipativ al unor personaje dostoevskiene celebre – Raskolnikov din *Crimă și pedeapsă*, Stavroghin din *Demonii* etc. – care pretind exclusivitate și eșuează în teoriile lor. La începutul secolului al XX-lea, simbolistul rus Dmitri Merejkovski îl va recepta pe Peciorin ca pe un mistic, un mesager al unei forțe din altă lume.

Proza matură a lui Lermontov, în descendența lui Pușkin, este echilibrată, adesea ironică, conține episoade de introspecție și auto-analiză, iar stampele romantice sunt explorate din plin, prin decorul exotic, dramele amoroase și jocul cu destinul (în *Taman* are loc o aventură stranie cu o „undină“, iar Peciorin aproape că devine victima unor contrabandiști, în circumstanțe pline de tensiune și mister). Peciorin reiterează arhetipul demonului romantic seducător, portretizat ca fiind carismatic, misterios și atrăgător, dar și periculos și ambiguu din punct de vedere moral (jocul sentimental cu naiva prințesă Mary ține de această natură a lui Peciorin). Desigur, dacă pledăm pentru o critică biografică, îl putem vedea pe protagonist ca pe un alter ego al lui Lermontov însuși. Pe de o parte serviciul militar în Caucaz, patima pentru jocul de cărți, participarea la dueli, impetuoșitatea, pe de altă parte acel *mal du siècle* care a caracterizat generația romantică din secolul al XIX-lea și a însemnat melancolie, pesimism și deziluzie – sunt trăsături comune ale autorului și personajului său. Peciorin este educat și deține el însuși abilități de scriitor (secțiunile *Taman*, *Prințesa Mary* și *Fatalistul* sunt scrise de el). Identificăm în structura ambelor instanțe și o biografie byroniană tipică, completată

de influențele psihologice și culturale ruse. Astfel, imaginea „omului de prisos“ configurează atât o criză existențială, cât și o critică a societății ruse din acea perioadă.

Romanul lui Lermontov a fost influențat în mare măsură de poezia lui Pușkin și de romanul în versuri *Evgheni Oneghin* (1833), de „proza caucaziană“, dezvoltată atât de Pușkin în poemul *Prizonierul din Caucaz* (1822), cât și de prozatorul Aleksandr Bestujev-Marlinski în creațiile sale romantice. La aceste surse interne se adaugă proza occidentală de aventuri la modă în epocă (Walter Scott, Fenimore Cooper), precum și literatura romantică europeană în general (Chateaubriand, Alfred de Musset, Byron).

Un erou al timpului nostru a fost primit cu interes de publicul rus, fiind discutat în corespondența privată și în conversațiile de salon. Criticul Vissarion Belinski a apreciat că proza lui Lermontov este „demnă de înaltul său talent poetic“³ și a revenit de câteva ori asupra romanului, în articole care comentează dimensiunile analizei psihologice, compoziția inedită a romanului și caracterul personajului. Toate aceste observații ale lui Belinski au devenit esențiale în canoizarea lui Lermontov. Nu au lipsit însă evaluările negative. De exemplu, jurnalistul și criticul Stepan Buraciok, contemporan cu autorul, considera că „întregul roman este o epigramă alcătuită din nesfârșite sofisme, astfel încât nu există în el nicio urmă de filosofie, religiozitate sau naționalitate rusă“⁴. În viziunea lui Buraciok, scopul romanului pare a fi doar estetizarea și justificarea răului, iar singurul personaj pozitiv – Maksim Maksimîci, apreciat, se pare, și de țarul Nicolae I însuși, care a citit romanul la cererea soției sale și nu a ezitat să aprobe decizia de a-l trimite pe poet în Caucaz, după duelul cu Ernest de Barante. Atât Buraciok, cât și alți critici conservatori s-au grăbit să pună semnul egal între autor și protagonist, ajungând să-l stigmatizeze pe cel dintâi pentru imoralitate. Cel mai probabil, după recenzia lui Buraciok, Lermontov a clarificat în cuvântul-înainte al romanului: „Nu de mult, această carte a avut de suferit de pe urma credulității nefaste pe care au avut-o unii cititori, și chiar câteva reviste, față de sensul literal al cuvintelor. [...] Alții, iară, au făcut

³ V. Belinski, *Polnoe sobranie socinenii*, vol. 4, Moscova, Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, 1954, p. 147.

⁴ S. Buraciok, „Nighi literaturnîc“, *Maiak*, nr. 1/1840, pp. 210-211.

remarca foarte subtilă că autorul a zugrăvit propriul lui portret și portretele cunoscuților lui... Veche și lamentabilă glumă!“

Merită menționat și faptul că titlul inițial al romanului a fost *Unul dintre eroii de la început de secol*. Editorul Andrei Kraevski, jurnalist de succes, a propus titlul final, mai incitant, ca să nu spunem polemic, iar cheia descifrării sale apare tot în cuvântul-înainte. Aici, Lermontov afirmă că eroul reprezintă atât o imagine colectivă („un portret alcătuit din viciile întregii noastre generații, în plina lor dezvoltare“), cât și o personalitate credibilă, vie, care oglindește aspecte incomode legate de societatea contemporană și natura umană („Îmi veți spune iarăși că omul nu poate fi atât de rău; iar eu vă voi răspunde că, dacă ați crezut în posibilitatea existenței atâtor răufăcători tragici și romantici, de ce n-ați crede în realitatea existenței lui Peciorin? [...] Să fie oare din pricină că în el e mai mult adevăr decât v-ar conveni?“). În ansamblu, cuvântul-înainte al romanului servește ca o justificare a comportamentului lui Peciorin, sugerând că acesta este rezultatul circumstanțelor sociale și istorice, precum și ca o declarație de distanțare a autorului față de personajul său, Lermontov afirmând că nu îl aprobă, ci doar îl descrie.

Un erou al timpului nostru este unul dintre cele mai traduse romane rusești. Pasaje din el au fost traduse în germană încă din 1842, în franceză în 1843, în suedeză, polonă și cehă în 1844. Prima traducere în limba engleză, incompletă, a apărut în 1853, fiind urmată de mai mult de alte douăzeci de ediții. Vladimir Nabokov arată, în amintita prefață la traducerea în engleză a romanului, că portretul lui Peciorin, așa cum este prezentat de Lermontov în cuvântul-înainte (care este o mistificare abilă, subliniază traducătorul), nu trebuie luat în serios ca exponent al viciilor unei întregi generații contemporane. În realitate, consideră Nabokov, Peciorin este un personaj complex, influențat de mai multe generații și culturi, nu doar de cea rusă. Prefațatorul enumeră o galerie de personaje care au contribuit la complexitatea lui Peciorin: Saint-Preux din romanul *Julie sau Noua Eloiză* de Jean-Jacques Rousseau, Werther din romanul *Suferințele tânărului Werther* de Goethe, René din romanul omonim de Chateaubriand, Adolphe din romanul omonim de Benjamin Constant, Ghiaurul și

Corsarul din poemele omonime ale lui Byron, Evgheni Oneghin din romanul în versuri al lui Pușkin⁵.

Romanul a avut patru adaptări cinematografice în perioada sovietică și două recente. Acestea din urmă sunt serialul omonim regizat de Aleksandr Kott, cu premiera în 2008, și filmul artistic *Peciorin*, din 2011, regizat de Roman Hrușci, o cronică a ultimelor ore din viața protagonistului care își rememorează viața, agonizând în Persia. Merită amintit și Baletul în trei acte de la Teatrul Bolșoi, cu premiera în 2015, având libretul scris de Kirill Serebrennikov și muzica realizată de tânărul și multi-premiatul compozitor Ilia Demuțki. Ultimele apariții în domeniul paraliteraturii demonstrează că *Un erou al timpului nostru* rămâne un text de actualitate: scriitorul rus Viktor Glebov a publicat în 2017 *mash-up*-ul *Fatalistul*, inspirat de romanul lui Lermontov. În acest *thriller horror*, Peciorin etalează cinismul și capacitățile introspective ale prototipului, dar este prezentat ca un detectiv care investighează fenomene supranaturale, confruntându-se cu creaturi terifiante.

Un erou al timpului nostru demonstrează apogeul fascinației pentru arta romantică și, în același timp, demontează multe dintre clișeele acesteia. La sfârșitul anilor 1830, când apare romanul, romantismul era problematizat și chiar depășit în literatura rusă, în primul rând prin eforturile lui Pușkin. Lermontov îl creează pe Peciorin ca un antierou, ale cărui acțiuni și motivații par egoiste și distructive. Un astfel de portret poate fi interpretat ca o critică la adresa idealurilor romantice care glorificau eroii tragici și revoltați. În plus, abordarea psihologică adaugă o dimensiune nouă la portretul eroului romantic, depășind consacrată idealizare a acestuia. Ca să dăm numai un exemplu de clișeu romantic sabotat în roman, menționăm comportamentul epigonic, demonstrativ al tânărului iuncher Grușnițki, rivalul lui Peciorin. Curtoazia lui exagerată și vulgară, idealismul superficial, vanitatea și teatralitatea reprezintă trăsăturile simetrice, dar deformată într-o oglindă grotescă, ale lui Peciorin însuși.

Mesajul lui Lermontov aliniază viziunea romantică și realistă asupra lumii: pe de o parte rebeliunea nu are un sens practic, dar este fascinantă și ne aduce mai aproape de ideal, suficient pentru a ne

⁵ V. Nabokov, „Predislovie...”, p. 8, <https://www.lib.ru/NABOKOW/Lermontov.txt> (accesat la 11.04.2025).

provoca să ne jucăm cu soarta, asemenea lui Peciorin. Pe de altă parte, romanul critică valorile și normele sociale ale timpului său, arătând lipsa de autenticitate a aristocrației. Cu alte cuvinte, într-o epocă în care romantismul rus era în declin, Lermontov scrie o istorie ironică a sufletului romantic, oferind o perspectivă mai verosimilă și mai puțin idealizată.

Camelia Dinu

Bibliografie

- Anoșkina, V., Gromova, L. (red.), *Istoriia russkoi literaturî XIX veka. 1800-1830-e godî*, ediția a II-a, revizuită, Moscova, Oniks, 2008.
- Djanumov, S., Pronina, E. (red.), *Russkie pisateli: XIX vek. Biografičeskii slovar'*, Moscova, Prosveščenie, 2007.
- Markovič, V., Potapova, G., *M.I. Lermontov: pro et contra. Licinost' i tvorcestvo Mihaila Lermontova v oțenke russkih mîslitelei i issledovatelei. Antologhiia*, Sankt-Peterburg, Russkii Hristianskii gumanitarnîi institut, 2002.
- Nedzvețki, V., Poltaveț, E., *Ruskaia literatura XIX veka: 1840-60-e godî*, Moscova, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 2010.
- Nikolaev, P. (red.), *Russkie pisateli: 1800-1917. Biografičeskii slovar'* (vol. 3: *K-M*), Moscova, Naucinoe izdatel'stvo „Bol'șaiia rossiiskaia eñtiklopediia“, 1994.